

YIRIK SHOXLII HAYVONLARDA GEPATOZNI OLDINI OLISH VA DAVOLASHNING SAMARADORLIGINI BAHOLASH

Ataboyev Adxamjon Foziljonovich

*Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti
"Chorvachilik va veterinariya meditsinasi" kafedrasii Assistenti*

Anotatsiya: Ushbu maqola yirik shoxli hayvonlarda gepatozning oldini olish va davolashning samaradorligini baholashga bag'ishlangan. Gepatozlar jigarning distrofik kasalliklari sifatida qaralib, ular metabolik jarayonlarning buzilishiga olib kelishi mumkin. Tadqiqot davomida nazorat va tajriba guruhleri shakllantirilib, "Gepalan-SKL" gepatoprotektorining jigar tuzilmasi va funksiyasiga ta'siri o'rganildi. Nazorat guruhidagi hayvonlarda patologik o'zgarishlar kuzatilgan bo'lsa, tajriba guruhida bunday o'zgarishlar aniqlanmadi. Ushbu natijalar gepatoprotektorning yuqori samaradorligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Gepatoz, jigar, gepatoprotektor, yirik shoxli hayvonlar, Gepalan-SKL, metabolizm, jigar patologiyasi, ultratovush tekshiruvi, nazorat guruhi, tajriba guruhi, distrofik jarayonlar, klinik tadqiqot, fibroz, jigarning funksional holati, parenxima, zootexnika.

EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF PREVENTION AND TREATMENT OF HEPATOSIS IN CATTLE

Ataboev Adhamjon Foziljonovich

Assistant of the Department of Animal Husbandry and Veterinary Medicine

Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnology

Abstract: This article is devoted to evaluating the effectiveness of the prevention and treatment of hepatitis in cattle. Hepatoses are considered as dystrophic liver diseases that can cause metabolic disorders. During the study, control and experimental groups were formed, the effect of the hepatoprotector

"Hepalan-SKL" on the structure and function of the liver was studied. Pathological changes were observed in the animals of the control group, whereas none were detected in the animals of the experimental group. The results obtained confirm the high effectiveness of the hepatoprotector.

Keywords: Hepatosis, liver, hepatoprotector, cattle, Hepalon-SKL, metabolism, liver pathology, ultrasound examination, control group, experimental group, dystrophic processes, clinical study, fibrosis, functional state of the liver, parenchyma, animal science.

Kirish: *Gepatozlar* — *bu* jigar kasalliklarining bir guruhidir, ularning turli etiologiyasi mavjud. Ushbu kasalliklar turli xil distrofiyalarni rivojlantirishi bilan ajralib turadi, lekin ular yallig‘lanish reaksiyalarining aniq belgilari bilan kechmaydi (Nikulin, I.A., Kuznetsov, N.I., Anohin, B.M. va boshqalar, 1999; Avdeenko, V.S., Loshchinin, S.O., 2012; Smith, B.P., 2002). Odatda, jigarni zararlashning granulyar, amiloidli, uglevodli va yog‘li distrofiyalari kuzatiladi (Aleksandrov, D.E., 2012; Jubb, K.V.F., Kennedy, P.C., Palmer, N., 1993). Ushbu patologiyalar jigarining sintetik funksiyasining pasayishiga olib keladi. Natijada, yuqori mahsuldor sigirlarda umumiy metabolizm jarayonlari jiddiy ravishda buziladi. Shu sababli, hozirgi vaqtda jigar patologiyalarini oldini olish va davolashning yangi usullarini izlashga qaratilgan tadqiqotlar juda dolzarb bo‘lib qolmoqda [1].

Gepatozlarni boshqa kasalliklardan farqlashda, avvalo, gepatitlar (ko‘pincha infeksiya) va jigar sirrozi istisno qilinadi [2].

Har qanday kasallikni, xususan gepatozni bartaraf etish uchun eng muhim shart etiologik omillarni yo‘q qilishga qaratilgan tashkiliy-xo‘jalik va veterinariya-sanitariya tadbirlar majmuasini amalga oshirishdir [3,4].

Gepatoz bilan kasallangan hayvonlarni davolashda ularning parhezini tashkil qilish katta ahamiyatga ega. Ovqatlanish ratsionlari hayvonlarning yoshi, mahsuldorligi va fiziologik holatini hisobga olgan holda ishlab chiqilib, oqsillar,

yogʻlar, uglevodlar, vitaminlar, makro- va mikroelementlar, shuningdek, qand-oqsil nisbati boʻyicha qatʻiy muvozanatlangan boʻlishi lozim [5].

Ratsiondan sifatsiz, zaharli oзуqalarni chiqarib tashlash, kontsentratlar miqdorini kamaytirish va oqsilga boy oзуqalar oziqlanish qiymatini pasaytirish zarur [6].

Material va metodlar: Tadqiqot davomida sinov uchun tanlangan hayvonlar tekshirish uchun faqat sertifikatlangan uskunalarda amalga oshirildi.

Dastlab, tajriba xoʻjaligining asosiy zootexnik koʻrsatkichlari boʻyicha tahlil oʻtkazildi, bu esa hayvonlarning salomatligiga sezilarli taʻsir koʻrsatishi mumkin boʻlgan omillarni aniqlash maqsadida amalga oshirildi.

Tadqiqot obykti sifatida klinik jihatdan sogʻlom, 30 kunlik homiladorlik davrida boʻlgan qora-ola naslli yirik shoxli hayvonlar tanlandi, ularning tirik vazni 550,00-570,00 kg.

Tadqiqotlarni oʻtkazish uchun hayvonlar umumiy podadan tanlab olindi, natijada nazorat (n=15) va tajriba (n=15) guruhleri shakllantirildi. Nazorat guruhidagi hayvonlar umumiy xoʻjalik ratsionida boqildi. Tajriba guruhidagi hayvonlarga esa, taxminiy tugʻilishdan bir oy oldin, har kuni 30 kun davomida asosiy ratsionga bir marta "Gepalan-SKL" gepatoprotektorini 25,00 ml miqdorida qoʻshildi. Oldinroq, bu gepatoprotektor yirik shoxli hayvonlarda gepatozlarning oldini olish maqsadida ishlatilmagan.

Tadqiqot ob'ektlarining klinik holatini baholash quyidagi koʻrsatkichlar boʻyicha amalga oshirildi: tana harorati; puls chastotasi; nafas olish harakatlari chastotasi. ultra tovush tekshiruvi (UTT).

Tadqiqotlar natijalari, tajriba va nazorat guruhleri orasidan oʻtkazilgan ultra tovush tekshiruvi (UTT)dan olingan maʼlumotlarga asoslanib, tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari: Eksperiment boshlanishida hayvonlarning ikkala guruhida jigar ultratovush tekshiruvi oʻtkazilganda (1-rasm), uning konturlari qovurgʻa kamari tashqarisiga chiqmaganligi, jigarning ehogenezligi buyrak parenximasining ehogenezligidan yuqori va sigir parenximasining

ehogenezligidan kamroq ekanligi aniqlangan, bu normal holatda ekanligini bildiradi. Jigarning ehostrukturasining boshlang'ich holati bir xil, yirik donli bo'lib, u yerda uzun yo'nalishdagi giperexogen strukturalar mavjud, ular fibroz to'qima (yassi bog'lamlar, oraliq bo'g'inlar va h.k.)ni ifodalaydi. Jigar ichidagi qon tomirlari va safro yo'llari tarmog'i yaxshi ko'rinadigan edi.

Tug'ilishdan keyingi davrning oxirida tajriba guruhidagi hayvonlarning jigar ultratovush tasvirida sezilarli o'zgarishlar kuzatilmadi. Bu guruhdagi jigar parenximasining ehostrukturasi va tomirlar tasviri butunlay normal holatda saqlanib qoldi, bu esa ularga qo'llanilgan qo'shimcha "Gepalan" gepatoprotektorining samaradorligini ko'rsatadi.

1-rasim. Nazorat guruhidagi sigir jigari sonografiyasi, taxminiy tug'ilishdan 30 kun oldin.

2-rasim. Nazorat guruhidagi sigirning jigarini sonografiya qilish natijalari.

Aksincha, nazorat guruhidagi hayvonlarda jigar ultratovush tasvirida muhim patologik o'zgarishlar qayd etildi (2-rasm). Jumladan, jigar parenximasi tuzilmasi biroz zichlashgan bo'lib, bir nechta giperexogen maydonlar aniqlangan. Ushbu maydonlar diametri 1,0x1,0 mm dan katta bo'lmagan nuqtalar ko'rinishida bo'lib, ular jigarda to'qimalarning mahalliy o'zgarishini yoki fibrozning boshlang'ich belgilari sifatida talqin qilinishi mumkin. Shuningdek, ichki qon tomirlar tasvirining silliqlashgani, ya'ni qon tomir tarmoqlari tuzilmasining yassilashgani kuzatildi, bu esa jigar ichida qon aylanishining yomonlashishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, jigarning o'tkir chetlarida shakliy o'zgarishlar aniqlanmadi, bu esa muvofiqlashtirilgan umumiy deformatsiyaning yo'qligini ko'rsatadi.

Mazkur natijalar nazorat guruhidagi hayvonlarda gepatoprotektor qoʻllanilmaganligi sababli, ularning jigari homiladorlik va tugʻilish davrida ortiqcha zoʻriqishlarga uchraganligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, tajriba guruhidagi hayvonlarda "Gepalan-SKL" gepatoprotektorining jigarni himoya qiluvchi ta'siri kuzatilgan. Ushbu farqlar gepatoprotektor qoʻllanishining yirik shoxli hayvonlarda gepatoz va boshqa jigar kasalliklarini oldini olishda katta ahamiyatga ega ekanligini koʻrsatadi.

Xulosa: 1. Tadqiqot davomida tajriba va nazorat guruhidagi hayvonlar orasida jigar holatiga ta'sir qiluvchi omillar va gepatoprotektor qoʻllanilishining samaradorligi oʻrganildi. Tajriba natijalari shuni koʻrsatdiki, "Gepalan-SKL" gepatoprotektorining qoʻllanilishi tajriba guruhidagi hayvonlarning jigar tuzilmasi va funksional holatining saqlanishiga yordam berdi. Bu gepatoprotektor jigarni stress va metabolik zoʻriqishlardan himoya qilganini va jigarning normal parenxima tuzilishini ta'minlaganini koʻrsatadi.

2. Nazorat guruhida kuzatilgan jigar parenximasining zichlashuvi, giperexogen maydonlarning paydo boʻlishi va qon tomirlarining silliqlashishi kabi oʻzgarishlar gepatoprotektor qoʻllanilmaganda jigar faoliyatining pasayishi va distrofik jarayonlarning rivojlanishini tasdiqlaydi. Ushbu oʻzgarishlar, asosan, homiladorlik va tugʻilish davrida jigar yuklamasining ortishi bilan bogʻliq boʻlib, gepatoprotektorlar yordamida oldini olish mumkinligi aniqlandi.

3. Shuningdek, tadqiqot natijalari gepatoprotektorlar, xususan, "Gepalan-SKL" preparatining yuqori mahsuldor sigirlarda gepatoz va boshqa jigar patologiyalarini oldini olishda muhim rol oʻynashini isbotladi. Ushbu vosita jigarni zararlanishdan himoya qilish va organizmdagi metabolizm jarayonlarini me'yorda ushlab turish uchun samarali hisoblanadi. Natijalar gepatoprotektorlarni yuqori mahsuldor yirik shoxli hayvonlarning parhez ratsioniga kiritish zarurligini koʻrsatadi.

Ushbu xulosalar kelajakda yirik shoxli hayvonlarda gepatoz va boshqa jigar patologiyalarini oldini olish va davolash boʻyicha yangi yondashuvlarni

ishlab chiqishda asos sifatida xizmat qilishi mumkin. Tajriba davomida foydalanilgan usullar va natijalar boshqa turdagi jigar kasalliklarini o'rganishda ham qo'llanishi mumkin, bu esa veterinariya amaliyotida gepatoprotektorlarning qo'llanilish doirasini kengaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Романенко, Л. В. Особенности кормления и системы рационов для высокопродуктивных молочных коров / Л.В. Романенко, В.И. Волгин // Сельскохозяйственная биология. – 2007. – №4. – С. 20-28.
2. Душкин, Е. В. Жировая дистрофия печени у молочных коров (Методическое пособие) [Текст] / Е. В. Душкин. – Краснодар: СКНИИЖ, 2012. – 28 с.
3. Малявко, В. А. Авансированное кормление сухостойных коров и нетелей в преддотельный период и их молочная продуктивность: диссертация ... канд. био. наук: 06.02.08 / Малявко Вера Алексеевна. – Москва, 2012. – 177 с.
4. West, H. I. Effect on liver function of acetonemia and the fat cow syndrome in cattle / H. I. West // Res. in veter. Sc. 1990. – Т. 48. – 12. – P. 221- 227.
5. Еременко, С. В. Терапевтическое действие ларивитола при токсическом поражении печени лабораторных животных и гепатозах цыплят- 117 бройлеров: автореферат дис. ... канд. вет. наук: 06.02.01 / Еременко Сергей Васильевич. – Белгород, 2012. – 19 с.
6. Душкин, Е. В. Показатели липидно-углеводного метаболизма и жирнокислотный состав молочного жира по фазам репродуктивного цикла у ярославских коров: автореферат дис. ... канд. биол. наук: 03.00.04 / Душкин Евгений Васильевич. – Боровск, 1993. – 25 с.
7. Akbarov A. et al. OZUQALARNING VITAMINLI TO 'YIMLILIGI //HOLDERS OF REASON. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 545-555.

8. Akbarov A. va boshqalar. Qoramollarning ketoz kasalligining kelib chiqishi sabablari va uning buzilishi olishi //HOLDERS OF REASON. – 2023. – T. 2. – №. 1. – S. 461-467.
9. Akbarov A. et al. SIGIRLARDA ATSIDOZNING SABABLARI, DAVOLASH VA OLDINI OLISH CHORALARI //HOLDERS OF REASON. – 2023. – T. 2. – №. 1. – C. 510-517.
10. Shohruh I. et al. CHORVA HAYVONLARIDA VITAMIN VA VITAMINSIMON MODDALARNI QO ‘LLANISHI //Science Promotion. – 2023. – T. 1. – №. 1. – C. 970-984.